

הקנטלה – הכלי הלאומי של פינלנד

עבודה בקורס "מוסיקה ומיתוס" תשע"ג

מוגש לד"ר אלון שב - החוג למוסיקה

ע"י אילת צבי

11.3.13

הקדמה

כאשר חשבתי באיזו מדינה לבחור לשם העבודה, החלטתי שפינלנד היא המתאימה ביותר עבורי. סבא שלי נולד בפינלנד, ואף היום יש קשר עם הענף המשפחתי שנשאר שם. עניין אותי לדעת ולהכיר יותר את התרבות והמסורת הפינית וראיתי בעבודה זו הזדמנות טובה לכך.

על הקנטלה, הכלי הלאומי של פינלנד, שמעתי לראשונה כאשר אבי ואחי היו בביקור בפינלנד בשנה שעברה, וכשחזרו סיפרו בהתפעלות שבת דודתו הקטנה של אבי, סופי, לומדת בחוג לנגן על כלי פייני עתיק.

כאשר התחלתי בחיפוש החומרים על המיתולוגיה הפינית, הסתבר לי שבפינלנד, בתור מדינה צעירה יחסית, מתגלם הקשר בין מיתוס-הגדרה לאומית-היסטוריה בצורה חזקה ומובהקת. העובדה שפינלנד היתה אזור שהשליטה עליו עברה מידיים שוודיות לידיים רוסיות, ומיקומה למעשה מייצג קו תפר בין אירופה מערבית למזרחית, יצרה תהליכים מאוד מעניינים בגיבוש הזהות הפינית הלאומית. כאשר סיפרתי לאבי על נושא העבודה הוא נזכר שיום אחד מצא ביריד ספרים משומשים עותק מתורגם של הקלוולה, האפוס הלאומי של פינלנד, אותו תרגם שאול טשרניחובסקי בשנת 1930, ושם באחד השירים מתואר כיצד בורא וינמינן המכשף הזקן הכל יכול את הקנטלה. היתה זו נקודה טובה להתחלה..

מבוא – רקע היסטורי של פינלנד

ייחודם של העמים השונים מתבטא לא רק באפיונים שונים כמו מוצא, שפה, תרבות או דת, אלא גם בעובדה שלכל עם אמונות ומסורות שונות לגבי ההיסטוריה והמקור של מאפיינים אלה. פעמים רבות מלווים את האמונות האלה סיפורי אגדה או מיתוסים שחלקם מוכרים לבני זמננו כיוון שעברו במשך השנים מדור לדור. בפינלנד אוגדו סיפורים אלה לקובץ אחד בשם "קלוולה", והוא נחשב לאפוס הלאומי של פינלנד.

אך לפני שנפנה אל הקלוולה, על סיפוריה ותהליך היווצרותה נערוך קודם כל סקירה קצרה על תהליך התפתחותה של פינלנד, מהימים בהם היתה אזור בלתי מיושב, ועד לקבלת עצמאותה ב-1917.¹ פינלנד ממוקמת בחלק הצפוני של אירופה כאשר ממזרח לה נמצאת רוסיה, וממערב נמצאות נורבגיה ושבדיה, כאשר בחלק הדרומי יותר שבדיה מופרדת מפינלנד על-ידי מפרץ בותניה. החלק הצפוני של פינלנד נקרא לפלנד, ונמצא כולו בתוך החוג הארקטי. בחלק הדרומי שלה עובר המפרץ הפיני, שמפריד בינה לבין אסטוניה. אזור זה מתאפיין באקלים מאוד קשה וקר, וביעירות עבותים ואגמים רבים. מיקומה המבודד בשוליה של אירופה גרם לכך שתהליכים רבים שהשפיעו על מדינות צפון-מערב ומרכז אירופה חלפו על פניה, או הגיעו אליה כמה מאות שנים מאוחר יותר, ולעיתים אף בעוצמה חלשה יותר. הנצרות לא הופיעה בפינלנד עד המאה ה-12, והצמיחה שורשים רק במאה ה-13. למעשה עד המאה ה-12 לא קיימת כמעט היסטוריה כתובה על פינלנד, מלבד אזכורים בודדים בכתביהם של היסטוריונים מעטים מתקופות קדומות, המעט שידוע שיך לעולם הארכיאולוגיה והפרהיסטוריה, ולפולקלור ולמיתוסים. כנראה שחוסר הראיות נבע ממיקומה המבודד ומכך שלא היוותה מקור משיכה לכובשים או סוחרים בגלל האקלים הקשה.

אבל למרות שנחשבה במשך כמעט מילניום ל"טרה אינקוגניטה" בעיני האירופים, פינלנד היתה מיושבת. המתיישבים הראשונים הגיעו לפינלנד בשנת 7000 לפנה"ס. הם התמקמו באזורים הדרומיים של פינלנד, והתקיימו מדייג וציד אילים. אפשר לראות על פי ממצאי מחקרים ארכיאולוגיים שכבר מלפני כ-4000 שנה פינלנד חוותה השפעות תרבותיות גם ממזרח וגם ממערב. האזורים המזרחיים שלה, במיוחד אזור בשם קרליה, חוו השפעות מהכיוון המזרחי, מה שהיום נחשב לרוסיה, בעוד אזורי השפלה הדרום-מערביים היו חשופים להשפעות מהמערב שעברו דרך הים.

מי הם אם כן אותם הפינים שאכלסו את האדמות בתקופות קדומות אלה? לשאלה זו ניתנו תשובות שונות לאורך ההיסטוריה. השפה הפינית משתייכת לקבוצה של שפות בשם שפות "פינו-אוגריות" בתוך קבוצה זו יש קשת של שפות שחלקן לא נשמעות דומות זו לזו כלל וכלל. עפ"י מחקר מהמאה ה-19 סווגו שפות אלה כתת קבוצה שהתפתחה ממשפחה גדולה יותר של שפות בשם שפות "אוראל-אלטיות" שדובריה היו ממוצא אסיאתי. אך אפילו אם קיים קשר בין השפה ובין מוצא אסיאתי, אי אפשר לטעון בוודאות לקשר כזה רק בהסתמך על השפה הפינית עצמה. היסטוריון פיני מודרני בשם מתי קלינגה טען ב-1981, לאור מחקרים שנערכו בנושא סוגי דם, שכשני שלישים מהאוכלוסיה הפינית הם ממוצא מערבי, והשליש הנוסף

¹ Singelton, Fred, *A Short History of Finland*, Cambridge University press, 1998

מוצאו במזרח, מה שמצביע על כך שלשפה מהמוצא המזרחי היתה השפעה גדולה יותר משל אלה המערביות ושמתיישבים רבים שהגיעו ממוצא גרמאני אימצו את הדיאלקט הפיני שהיה באזור. לעמים שישבו באזורים אלה של פינלנד היו מסורות אוראליות של העברת שירים. המושג המופיע בספרים אודות שירים אלו הוא Runos או רונות.² מושג זה טומן בחובו משמעויות של קסם, מאגיה ואמונות רבות. בעמים אלה היו יסודות של שמאניזם. הם האמינו שלרונות עצמן יש כוחות ויכולות להשפיע על האדם.³

ההתעוררות הלאומית בפינלנד

מה היו הגורמים שהכינו את הקרקע או היו את הצורך ביצירה של אפוס לאומי בפינלנד? אחד הגורמים המשמעותיים מצוי בתחום ההיסטוריה המדינית של פינלנד. בשנת 1216 לספירה כלל האפיפיור את פינלנד בתוך תחום שיפוט של שוודיה. אפילו השם "פינלנד" ניתן לה על-ידי השליטים השבדיים. הפינים, גם היום, מכנים את עצמם בשם המסורתי "סואומי" (Suomi). במשך 600 שנה היתה פינלנד תחת שלטון הכתר השוודי. במאה ה-16 הועלתה השפה הפינית על הכתב לראשונה, בזכות רפורמה של כומר בשם מיכאל אגריקולא שקיבל אישור לכך מהמלך השוודי. בשנת 1809 כבשה רוסיה את פינלנד מידי שבדיה במסגרת "מלחמת פינלנד" והיא הפכה לדוכסות אוטונומית השייכת לרוסיה. עבור הרוסים שימשה פינלנד כחיץ עם המערב, והם נהגו עם הפינים ביחסים טובים ואפשרו להם לטפח את תרבותם באופן עצמאי וקיוו שכך ירצו להתקרב לרוסיה ולהתרחק מהקשר השוודי. אך במקביל להתעוררות הלאומית ששרתה על כלל אירופה במאה ה-19, התעורר הצורך בזהות לאומית גם בקרב הפינים, זהות, שאולי לא על פי רצונה של רוסיה, גרמה לחיזוק המאפיינים הפיניים שאינם קשורים לאף אחת מן המעצמות.⁴ בתקופה זו נטבעה אמרה מפורסמת ששיקפה את מצבו של העם הפיני: "אנחנו כבר איננו שוודים, איננו יכולים להפוך לרוסים; תנו לנו להיות פינים".⁵

בכנס בנושא הספרות של אנשי האורל (Ural) שנערך בפינלנד בקיץ 1991 דיבר מיכאל בראנץ' על כך שבזמן עלייה של לאומיות בחברה מסוימת האינטלקטואלים לרוב מסתמכים על מקור מסייע כדי לצרף את העבר לחלק מהזהות, וליצירת ההיסטוריה כך שתתן לגיטימציה ותימוכין למצב הקיים בהווה. בבואם לעצב את העבר הכלים בהם האינטלקטואלים משתמשים הם כלים מדעיים ומושכלים כמו ארכיאולוגיה, היסטוריה, סוציולוגיה, אנתרופולוגיה ופולקלור. הוא הוסיף וטען שהביסוס של השייכות והקשר הלאומי עומד על שני מאפיינים מרכזיים: תאור פואטי של נוף והתייחסות לתקופות שנחשבות לתור הזהב של אותה אומה. כך נוצר גם קשר לאדמה הייחודית לאותה קבוצה וגם להיסטוריה שיש בה אלמנט הירואי.⁶

² Bako, Elemer, *Elias Lönnrot and His Kalevala*, Washington: The Library of Congress, 1985

³ Rahkonen, Carl 1989 <http://www.people.iup.edu/rahkonen/kantele/>

⁴ בן-עמי, יובל, *המיתולוגיה הפינית*, מפה, תל-אביב, 2003

⁵ Klinge, Matti, "Let Us Be Finns" – The Birth of Finland's National Culture", *Let Us Be Finns – Essays on History*, Matti Klinge, Otava, Keuruu, 1990

⁶ Vento, Upro, "The role of the Kalevala in Finnish culture and politics", *Nordic journal of African studies*, vol 1, p 26-93, 1992

אפשר לראות את הקלוולה כטקסט המשרת באופן הזה את התפקיד החשוב של יצירת הלאומיות הפינית. כיוון שנוצר שינוי במעמד הפוליטי של פינלנד עקב ההתנתקות משוודיה, שהיוותה מקור תרבות קודם, נגרם קיטוב משמעותי בדיון שהחל סביב תמצית הלאומיות הפינית. מצד אחד היו אלה שהדגישו את התפקיד של החלק דובר השבדית ויחד איתו את הקשר למערב, ומהצד האחר היו את אלה שהשתמשו באוכלוסיה של אזור קרליה כנקודה מגשרת למקורות מזרחיים⁷. על פי הנס סיהבו (Hannes Sihvo) האומה הפינית לא היתה בעלת היסטוריה משלה, אבל עם פרסום המהדורה הראשונה של הקלוולה ב-1835, החלה לפתח עבר דמיוני⁸. לנרוט (Lönnrot) אסף את מרבית החומרים שלו משירת עם קרלית עתיקה, מהחלק הרוסי של קרליה – ארכאנגל קרליה. סיהבו מתאר כיצד יצר לנרוט את "החלום על ארץ של שמחה ואושר שהשתמר עבור עידן חסר שירה בתמימותו המקורית". כך זכתה קרליה לכבוד עצום, ועם סוף המאה ה-19, בגל החדש של הרומנטיציזם בפינלנד, נוצר עניין רב באזור קרליה והוא נתפס כבית האחרון שנותרו בו זמרי רונות מקוריים. קרליה עוררה התלהבות בקרב חלוצי המחקר האקדמי של הפולקלור ואצל ארגוני סטודנטים שייצגו פנים מהאזורים המזרחיים, ובשיתוף פעולה הם ארגנו תחרויות לאיור הקלוולה (1885, 1891). התוצאה היתה תופעה שכונתה בשם "קארליאניזם"⁹ - גל של מתעניינים ואמנים שעלו לרגל לאזורים אלה והפכו את קרליה למעין מקדש עלייה לרגל הנמצא מעבר לגבול, שהיה פתוח עד 1917, אז הפכה פינלנד למדינה עצמאית. המציאות ב"קרליה של הרונות" לא תמיד תאמה את הציפיות של העולים לרגל. פעמים רבות הם פגשו בעוני, שתיינות ורוסיזציה (זניחת המנהגים הקודמים והתבוללות עם הרוסים), אך בדרך כלל האידיאליזם גבר על אכזבתם. כאשר לארי הונקו (Lauri Honko) אפיין את השלבים המרכזיים בהתפתחות "תהליך הקלוולה", כמו שכינה אותו, הוא הזהיר: "הפרדוקס הגדול של הרומנטיציזם היה האידיאליזציה של האנשים, למרות שהיו מרוחקים, תיארו אותם כיצירתיים ואקטיביים, אפילו שבמציאות הם היו תחת דיכוי ופסיביים"¹⁰.

תקופה זו הביאה עימה השראה ליוצרים ואמנים רבים, והם החלו מפתחים את התרבות הלאומית הפינית תוך שהם שואבים את השראתם מקרליה. בתחום המוסיקה מלחין בולט ומוערך, לא רק בפינלנד עצמה, היה יאן סיבליוס, אשר נולד למשפחה דוברת שוודית, אך למד באחד מבתי הספר הראשונים בהם חונכו בשפה הפינית. ב-1885 החל בלימודי כינור, וב-1889 קיבל מימון מהשלטון הרוסי לנסוע ללמוד בברלין, ולאחר מכן בווינה. בתקופה זו, בה שהה מחוץ לפינלנד, התהדקה האחיזה של הרוסים בפינלנד. כחלק ממדיניות זו הם החלו לפקח על הדפוס וערכו גיוסים לצבא הרוסי. התוצאה היתה התחזקות הרגש הלאומי הפיני כתגובת נגד למדיניות הרוסית. דבר זה בא לידי ביטוי באמנות, תאטרון, ספרות ומוסיקה. זה היה הרקע לעבודותיו המוקדמות של סיבליוס, ובתקופה זו הלחין את הפואמה הסימפונית "קולרוו" המבוססת על סיפור מהקלוולה. קולרוו הוא הגיבור הטראגי של המיתולוגיה הפינית, בסיפורו שזורים אלמנטים המזכירים מעט את דמותו של אדיפוס. יצירה זו של סיבליוס התקבלה באהדה והערכה בעם הפיני,

⁷ Klinge, 1990, ראה הערה מס' 5

⁸ Sihvo, Hannes, "Karelia: Battlefield, Bridge, Myth", Finland: People, Nation, State, Max Engman and David Kirby (editors), North America: Indiana University press, 1989, pp. 57-72.

⁹ Vento, p. 87

¹⁰ שם

ואחריה הגיעו גם יצירות נוספות שהשראתן גם היא מהקלווילה כמו "הברבור מטואוולה". מכיוון שיצירות אלה התחברו לרגש הלאומי של פינלנד והעלו מתוכן צלילים פטריטיים שתאמו את רוח התקופה, זכה סיבליוס למעמד של מלחין לאומי¹¹.

יצירת הקלווילה

מאז המחצית הראשונה של המאה ה-19 החלה התעניינות פומבית של חוגי הספרות הפיניים באיסוף של שירי עם פיניים. החל להיות מספר הולך וגדל של אינטלקטואלים וסטודנטים שנסעו למסעות לקצוות פינלנד כדי "לצוד" את משוררי הרונות הזקנים, ולרשום מפיהם גרסאות רבות של טקסטים. לאורך הזמן ראו שרוב הרונות עוסקות בכמה דמויות מרכזיות, וכך החלה להירקם לאיטה המיתולוגיה¹². אחד מבין חוקרי השירים המוכר ביותר היה אליאס לנרוט (Elias Lönnrot) אשר נולד בפינלנד ב-1802. מעבר לעיסוקו כחוקר פולקלור היה גם בלשן, היסטוריון, בוטנאי ורופא. מכל עשרות אלפי שורות השירים שנאספו ערך לנרוט את הקלווילה. הוא נסע למסעות במזרח פינלנד בין השנים 1828-1842, והרחיק לכת אף מחוץ לגבולות פינלנד, אל אזור קרליה וצפונה לו. היה זה רעיון שלו ליצור אפוס לאומי מתוך אלפי השורות שאסף במשך הזמן, והוא דימה זאת לפעולתו של הומרוס בן המאה ה-8 שצרף יחדיו סיפורים ומיתוסים על מלחמת טרויה, שהפכו לאפוס יוני¹³. המהדורה הראשונה של ה"קלווילה" הופיעה ב-1835, ומהדורה מאורגנת ומורחבת יותר יצאה ב-1849, בשם "הקלווילה החדשה", וכללה 50 שירים.

אך מעבר לעובדות אלה ישנם כמה היבטים חשובים שהם חלק בלתי נפרד מתהליך הפיכתה של הקלווילה לאפוס לאומי ולטקסט בעל השפעה כה גדולה על התרבות הפינית, ואף מחוצה לה. בזמן השלטון השבדי, במהלך המאה ה-16, היה איסור והגבלה על המסורות האוראליות של השירה המיתולוגית בפינלנד, ואף כי מסורות אלה נמשכו בכל פינלנד, נותרו באזורים המרוחקים יותר רונות שהמשיכו לכלול היבטים דתיים-פאנטסטיים. היה רצון להגיע למקורות של אבות הפינים, ואל הרונות ללא אותם מאפיינים נוצרים או השמטות שנוצרו עם השנים¹⁴. זה אולי הדבר שהניע את לנרוט וחוקרי הפולקלור האחרים להרחיק לקצוותיה של פינלנד ובמיוחד לאזור קרליה. לנרוט ניסה ליצור תמונה אותנטית של אבות הפינים ושל אורחות חייהם ואמונותיהם. הקלווילה עמדה בציפיותיהם של האינטלקטואלים הלאומיים הפינים כיצירה שמעלה את הרמה התרבותית של פינלנד ומשווה אותה לרמה התרבותית של שוודיה ושל רוסיה¹⁵. הקלווילה הפכה לקאלט תרבותי ממנו נבע והתעצם עולם המיתוס המקומי. לא כל החומרים שנאספו נכללו בקלווילה, אלא רק כמה מאות מתוך אלפי השורות שנמצאו. כל שאר הכתבים היו שירי עם שחלקם כללו סצנות ואפיזודות שונות וחלק אף דיברו על כישופים וקסמים.

¹¹ Goss, Glenda Dawn, "A Backdrop for Young Sibelius: The Intellectual Genesis of the Kullervo

Symphony" *19th-Century Music*, Vol 27, No. 1, 2003, pp. 48-73

¹² Barret, David, "Literature and the National Image", *Finland: An Introduction*, Sylvie Nickles, Hillar

Kallas and Philippa Friedman (Editors), Praeger, New York, 1973

¹³ שם

¹⁴ בן-עמי, יובל, 2003, ראה הערה 4

¹⁵ Vento, Upro, 1992, ראה הערה 6

לנרוט עשה את בחירותיו תוך השוואות בין הטקסטים השונים כדי ליצור את הגירסה ה"אידיאלית" של כל אפיזודה. הוא ארגן את היצירה כך שהיא מתחילה בבריאת העולם ולידתו של וינמינן, ומסתיימת במעין אלגוריה לביאתה של הנצרות. האלמנטים של כוחות הקסם של הדמויות מופיעים בכמה נרטיבים עיקריים: היריבות בין גיבורי קלוולה ואנשי הצפון, כוחות הקסם של וינמינן ולמינקין והסיפור הטרגי על קולרו¹⁶.

הקלוולה כמשקפת עבר היסטורי

מכיוון שמרבית העדויות ההיסטוריות על פינלנד הן בתחום הארכיאולוגיה, ובהיעדר כתבים היסטוריים מתקופות קדומות, אין זה מן הנמנע להתייחס לקלוולה כאל מקור בו אפשר למצוא עדויות לגבי אופיין של התקופות הקדומות, אך יש לקחת בעירבון מוגבל את מקור המידע הזה, קודם כל מפני שלנרוט עצמו ערך את הקלוולה על פי ראות עיניו והשמיט ושינה חלקים רבים, ובנוסף מכיוון שכמו שבכל סיפור העובר מאדם אחד לאחר נוצרים שינויים במהלך הזמן. אך עדיין אפשר ללמוד על ממצאים ושרידים לאורך תקופות ארכיאולוגיות שונות על פי הופעתם של נושאים אלה בקלוולה¹⁷. בתקופה הניאוליתית (3,000 לפנה"ס) למשל, נראה שהיתה פריחה תרבותית בקרליה, וממצאים מ-2000 לפנה"ס מראים שפינלנד חוותה השפעות תרבותיות מרוסיה שבמזרח ומארצות החוף המערביות, השפעות אלה, שברובן הגיעו דרך הים, התרכזו במיוחד באזור קרליה. הידע על השימוש בברזל כנראה הגיע לפינלנד כמה עשורים לפני הספירה. האגדות ב"קלוולה" מספרות איך אילמרינן החרש לימד את הפינים לחפש את הברזל בתוך "עקבותיו של הזאב" באדמת הביצה ולהתיך את העופרת "על גבעה של פחם". אין זה מופרך לטעון שאילמרינן היה קשור לוויילנד, החרש הארכיטיפי במיתולוגיה הסקנדינבית, ושלמעשה שתיהן דמויות בזיכרון הפולקלורי המייצגות את אותם חרשים מופלאים שהפיצו את הידע על עבודת הברזל בקרב יושבי מרכז ומערב אירופה. בנוסף יכול להיות שהמאבק המתואר בקלוולה בין אנשי סואומי לאנשי הארץ הצפונית, שנשלטה על ידי לוחי הזקנה, מתייחס לתושבי הצפון שהיו אבותיהם של הלאפים, שבעבר היו ממוקמים באזור דרומי יותר, ולפינים שפלשו לאזור ודחקו את הלאפים צפונה למיקומם הנוכחי¹⁸.

¹⁶ Barret, David, 1973 ראה הערה 12

¹⁷ Singelton, Fred, 1998 ראה הערה 1

¹⁸ שם

קנטלה – הכלי הלאומי של פינלנד

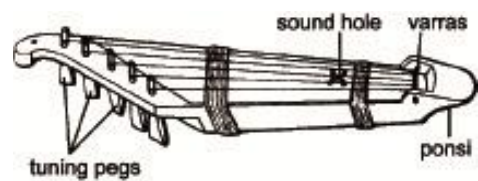
בתוך עלילותיה של הקלוולה ניתן למצוא גם את הקנטלה, היא הכלי הלאומי של פינלנד. הנה לפנינו בית מתוך הקלוולה, אשר תורגם על-ידי שאול טשרניחובסקי ב-1930¹⁹, בו מתואר איך וינמינן, הזקן בעל כוחות הקסם, בורא את הקנטלה:

"וינמינן, זקן נאמן, יושב לעשות הכנור, יושב, אהה העצמות, הוא בעצמו עשה כנור משיב-נפש לעולמי ועד. כפף כנור זה מנין? - לסתותיו של הדג הוא. יתדות קנטלה מנין? - שני זאב-המים הגד. מיתרי כנור זה מנין? -שערות סוס-חייסי הגד."	"וינמינן, זקן נאמן, הוציא אז מנדנו ספין, פתר את הדג לבתרים, נתח את הזאב לנתחים ויסתכל בעצמותיו, את משלו נשא, אמר: "אמנם טובות העצמות לעשות מהן לי כנור, לבנות קנטלה מהנה..."
---	---

תאור הכלי²⁰

הקנטלה הוא שם המתייחס לקבוצה של כלי פריטה שהיו נפוצים בתרבות העם המסורתית בפינלנד, בשכנותיה באזור צפון מערב רוסיה ובארצות הבלטיות. הכלי על הוריאציות השונות שלו נקרא קנל (Kannel) באסטוניה, קוקלה (Kokle) בלטביה וגוסלי (Gusli) ברוסיה. כולם שייכים למשפחת הציתר. לקנטלה של פינלנד, בעלת חמשת המיתרים, תפקיד משמעותי בתרבות הפינית. הכלי שימש זמרי רונות עתיקים, ומיוחס לו מקום של כבוד במיתולוגיה הפינית, במיוחד בזו המתוארת בקלוולה. ההערכה היא שמקורו של הכלי הוא מלמעלה מאלף שנים.

הקנטלה המסורתית בעלת חמישה מיתרים וגוף העשוי מחתיכה יחידה של עץ. החלק העליון של חתיכת העץ מגולף כך שיש בו פתח לכל האורך, והוא מכוסה בפלטה עליונה ובה חריץ לתיבת התהודה. המיתרים מסתיימים

בחלק הרחב יותר והם מלופפים סביב פיני עץ המשמשים לכיוון הכלי. בצד השני המיתרים מחוברים בקצה בקשירה מסביב לוראס (Veras), מוט העשוי בדרך כלל מתכת וצורתו צורת U. מסוף המאה ה-18 החלו להיווצר צורות חדשות ומתקדמות יותר לכלי. גוף הקנטלה עוצב בסופו של דבר מפלטות נפרדות במקום מחתיכה אחת של עץ ופיני הכיוון מהעץ הוחלפו בפינים ממתכת. כדי ליצור מוסיקה מורכבת יותר

¹⁹ טשרניחובסקי, שאול, קלוולה (קטעים נבחרים), הוצאת ועד-היובל, ברלין, 1930, עמ' קעה-קעו

²⁰ Cumhur, Erkut, Karjalainen Martti, Huang, Patty and Valiamaki, "Acoustical analysis and model-based sound synthesis of the Kantele", *Journal of the Acoustical Society of America*, Vol. 112(4), 2002, pp.1681-1691

הקנטלה נעשתה גדולה יותר ובעלת מספר מיתרים רב יותר, בין 9 ל-15. כדי להצליח להתחרות בכלי התזמורת פותחה בשנות העשרים של המאה העשרים קנטלה לקונצרטים שהכילה 45 מיתרים עם מנעד של חמש אוקטבות. האתגר של הנגינה בסולמות שונים בתווים כרומטיים נפתרה על ידי הוספת מנוף מכני, דומה לזה של נבל הקונצרטים, לשינוי מהיר של הכיוון. לקנטלה יש צליל אופייני, בהיר ומהדהד. רק לאחרונה מחקרים אקוסטיים הצליחו לחשוף את האלמנטים הייחודיים שבכלי המעניקים לו את הצליל המיוחד. טכניקת הנגינה בקנטלה של חמישה מיתרים מתבצעת כאשר הכלי מונח על ירכו של הנגן, או על שולחן, כאשר המיתרים הקצרים פונים אל הנגן. ישנן וריאציות מקומיות ואישיות של טכניקות נגינה, אך הדרך המסורתית והנפוצה היא לשלב בין אצבעות יד ימין ושמאל, כאשר כל אצבע מנגנת על המיתר בנפרד ואגודל ימין פורט על המיתר הגבוהה. צביטת המיתרים כלפי מעלה מאפשרת לכל המיתרים האחרים להיות חופשיים לרטוט, וזה הדבר שמעניק לקנטלה את הסאונד המהדהד המיוחד. טכניקה נוספת שיוצרת צליל בהיר במיוחד היא להכות במיתר בציפורן. הנגינה עצמה יכולה להיות מורכבת ממלודיה, ליווי או שילוב בין השניים, אף על פי שבנגינה המסורתית לרוב לא היתה הפרדה ברורה בין השניים.

הקנטלה כמוטיב סימלי במסורת העממית של פינלנד²¹

בתרבות הפינית הקנטלה לא נחשבת אך ורק ככלי נגינה עתיק ממשפחת הציתר, אלא מיוחסות לו עוד משמעויות נוספות. הכלי מצטייר בתרבות הפינית ככלי שנוצר באורח על טבעי, וכחפץ עם כוח וקסם רב. היבטים אלה גורמים לכך שהכלי נחשב לסמל לזהות פינית והוא מעורר רגשות גאווה וסולידאריות בקרבם.

הקנטלה קשורה לאומנות שירת הרונות העתיקה, שהיתה נפוצה באזור סקנדינביה בתקופות הקדומות, בשתי דרכים, ראשית ככלי שנועד ללוות את השירה ושנית, כמוטיב מרכזי בתוך הרונות עצמן. מעבודת האיסוף של החוקרים שנסעו לחקור וללקט את שירי העם העתיקים מאזורים במזרח פינלנד, כמו קרליה למשל, נוצרה תמונה על פיה הקנטלה היתה חפץ אופייני בחייהם של זמרי הרונות. כיוון שהרונות כללו ברובן מוטיבים מחיי היום יום, אין זה מפתיע שהקנטלה גם היא הפכה למוטיב בשירה. הרונות בהן מופיעה הקנטלה מתחלקות לשני סוגים נפרדים אך קשורים. האחד מתייחס לוינמינן, החכם הנצחי בעל כוחות הקסם, שיצר את הקנטלה הראשונה, והסוג השני מתאר את נגינתו של וינמינן עצמו בקנטלה. "יצירת הקנטלה" מתחלקת גם לשני סוגי רונות. באחת וינמינן יוצר את הקנטלה המקורית מחלקי גוף של עצמים חיים, כמו עצם הלסת של זאב המים (סוג של דג) ושערות של בתולה או סוס כמיתרים, ובגרסה השנייה הוא יוצר את הקנטלה מעץ.

²¹ Rahkonen, carl 1989 <http://www.people.iup.edu/rahkonen/kantele/>

ברונות המתארות את נגינתו של וינמינן הוא מצטייר כזמר רונות בעצמו, כשהקנטלה היא אחד ממקורות הכוח והקסם שלו. על פי הסיפור, לאחר שוינמינן יצר את הקנטלה, אנשים רבים ניסו לנגן בה ונכשלו, וכאשר ניגן בה וינמינן עצמו הוא כישף את כל יצורי העולם בנגינתו. דרך ההבנה של הברונות הללו צריכה להיות על ידי התכלית שלשמה הן הושרו. מאמינים ששירת הברונות היתה קשורה למנהגים שמאנים. שירים פינים-קארליים קדומים הם בעלי בסיס מיתולוגי. הם נוצרו כחלק מאותם מנהגי קאלט וטקסים ריטואליים. בזמנים קדומים אלה השירים לא נחשבו לאומנות בפני עצמה אלא כאקט בעל כוח קסום. השירים הכילו את הידע הכי חזק וחשוב שיכול היה להשפיע על חייו של אדם. אופן השירה עצמו גם הוא מקושר לשמאנים. השמאן והמתלמד שלו יושבים קרוב אחד לשני ולוחצים ידיים, השמאן שר שורה מהרונה והמתלמד חוזר אחריו כאשר השמאן מצטרף שוב לשתי ההברות האחרונות. כך על ידי החזרה היה המתלמד לומד את הרונה. יכול להיות שהקנטלה שולבה במהלך השירה, ואם כן, היה זה באמצעות אדם שלישי שליווה בהתאמה את השירה. במהלך השירה השמאן היה נכנס למעין טראנס בו האמינו שנשמתו תופסת צורת רוח של חיה ועושה מסע לעולמות אחרים. היה זה תפקידו של המתלמד להחזיר את נשמתו של השמאן חזרה לעולם הגשמי. מעט מאוד ידוע על התפקיד של הקנטלה בתהליך הייצור הממשי של הטראנס. למרות שהקנטלה מוזכרת בצורה בולטת בברונות כמקור של כוח באמצעותו אנשים הורדמו וחיות כושפו, יש מעט מאוד ראיות נוספות לכך מחוץ לברונות עצמן.

על פי המשורר וחוקר התרבות הפיני מארטי האוויו (Martti Haavio) הברונות על יצירת הקנטלה מעצם הלסת של זאב המים מקושרות לאגדות בינלאומיות כמו מוטיב "העצם המזמרת" (מוטיב בו עצם של קורבן נוקמת את מותו בעקיפין כאשר מישוהו מגלה אותה ויוצר ממנה כלי נגינה), שקיים בסיפורי האחים גרים ובאגדות מארצות שונות כמו איטליה, אנגליה ושוודיה, אף על פי שבהן לא מופיע המוטיב של "זאב המים". האוויו טוען שהמוטיב של יצירת קנטלה מעצם של דג קשורה במשמעות החשובה שהיתה לדייג בחיי מי שיצר את הברונות. האוויו מוסיף ואומר שמוטיב הכנת כלי נגינה מעצם של דג יכול להיות קשור למיתוסים שונים במיתולוגיה בהם נוצרו כלי נגינה שונים מחלקי גוף של חיות, כמו למשל הלירה היוונית שנוצרה מקרניו של השור של אפולו. גם בברונות בהן מתואר שהקנטלה נוצרה מעץ אפשר להצביע על אותו העיקרון – תאור של המיתוס מחד, ותיאור הקנטלה כמו שהיא במציאות מאידך.

הקלוולה והקנטלה באמנות הפינית ומקומה בתהליך גיבוש הזהות הלאומית

הביקוש לאמנות השואבת את מקורותיה מהקלוולה החל בפינלנד במאה ה-19 מיד אחרי ההופעה של המהדורה הראשונה והשנייה של הקלוולה (1835 ו-1849)²². רוברט ווילהלם אקמן היה האמן הבולט ביותר בתחום זה בשנות החמישים והשישים של המאה ה-19. מאמציו ליצירת כמות נרחבת של ציורים מתוך הקלוולה הסתכמו בערך ב-100 ציורים שפורסמו. אקמן צייר את תמונותיו בזמן בו עדיין לא היו סגנון ותרבות של ציור בפינלנד, וניתן לראות השפעות מערב אירופאיות ברורות ביצירותיו היוצרות

²² Wahlroos, Tuija, "Devoted to Kalevala: Prospectives on Akseli Gallen-Kallela's Kalevala Art", *Journal of Finnish Studies*, Vol. 13, No. 2 pp. 28-37

שילוב בין מראה הפנים הקדומים על פי דמיונו ומאפייני ציור צרפתי בן הזמן. על פי טויה וולרהוס (Tuija Wahlroos), חוסר היכולת של הפנים בתקופה ההיא להעריך ולבקר אמנות הוא אולי חלק מהסיבה ליחס המעט אדיש לו זכה אקמן, אך ללא ספק יש ליצירותיו תפקיד חשוב בהיסטוריה של איור הקלוולה. בחרתי בשני ציורים של אקמן בהם מופיעה הקנטלה, כדי לבחון את המשמעות הסימבולית של הכלי ואת תפקידו בתרבות הפינית המתהווה של אז.

בציור הראשון (*Väinämöinen's song*, 1858-1867)²³ נראה וינמינן כשהוא יושב על סלע ומנגן בקנטלה, ולמרגלותיו דמויות מיתולוגיות מופלאות וחיות נוספות מקשיבות לו כמהופנטות. אי אפשר שלא לעמוד על הדמיון של הקומפוזיציה ליצירות מערביות קודמות המתארות את אורפיאוס בנגינתו, כאשר נראה כי כל העולם עומד מלכת ומקשיב לנגינתו²⁴. סביר להניח כי אקמן הכיר יצירות מסוג זה, במיוחד מכיוון שהתחנך במסורת ציור אירופאית, ובמודע או לא במודע ניסה ליצור יחס דומה לדמותו של וינמינן המכשף הזקן שכשרון נגינתו המופלא מתואר ומסופר בשירי הקלוולה²⁵.

הקנטלה, על פי המיתולוגיה, מייצגת את דמותו הקסומה של וינמינן והיא מעין סמל לגדולתו ולכישרונותיו הרבים, וכוחות הקסם המיוחדים לוינמינן ולקנטלה שלו באים לידי ביטוי ביצירה בתור נגינה מכשפת. בקלוולה מתואר כיצד במהלך נגינתו המופלאה של וינמינן עלו דמעות בעיני כל המאזינים לו, ואף בעיניו של וינמינן עצמו. דמעותיו התגלגלו במורד זקנו ונשרו אל תוך מי הים. כעבור יומיים של נגינה בלתי פוסקת, פנה וינמינן אל כולם ושאל האם יש מישהו מספיק אמיץ כדי לצלול בים ולהשיב לו את דמעותיו. הברווז כחול המקור נענה לאתגר והצליח לדלות את הדמעות מן הים, אלא שהן כבר שינו את צורתן והפכו לפנינים חיבורות – מזכרת לדמעותיו של האמן הגדול²⁶.

הציור השני של אקמן (*Kreeta Haapsalo playing the Kantele in a peasant cottage*, 1886)²⁷ דווקא מתאר דמות אמיתית – קריטה האפסאלאו, נגנית קנטלה ידועה מהמאה ה-19. בציור נראים אנשים מרובדים שונים של החברה הפינית מאוחדים יחדיו בהאזנה לנגינתה של קריטה. המיקום הוא בתוך בקת עץ, לקריטה עצמה יש צעיף סביב הצוואר, היא מופיעה כדמות כפרית פשוטה וצנועה וכמוקד המרכזי של התמונה. למרגלותיה יושב נער צעיר ומגלף חתיכת עץ, לצידה אם אמידה עם ילדיה ובצדדים מופיעים דייג זקן ולוחם פיני ותיק. זהו מעין חזון של אחדות פינית אותו אקמן מבטא ביצירתו, אף כי בתקופה הזו פינלנד היתה עדיין דוכסות גדולה של רוסיה ועצמאותה היתה עדיין בגדר חלום²⁸.

אמן בולט נוסף, ומעט מאוחר יותר, אשר הקדיש לקלוולה חלק עיקרי ביצירותיו האמנותיות לאורך כל חייו, הוא אקסלי גאלן-קאללה (Akseli Gallen-Kallela). מלבד היותו אמן רב תחומי שעסק בציור, גרפיקה, איור, טקסטיל ואף אדריכלות, ייחודו היה בעיסוק המתמיד והעקבי באיור הקלוולה. תשוקתו לאיור האפוס הלאומי החלה עוד כשהיה נער, בשנות השמונים של המאה ה-19. אפילו שאמנים אחרים

²³ ראה נספח 1

²⁴ ראה נספח 2

²⁵ ניתוח שלי (אילת צבי)

²⁶ בן-עמי, עמ' 89-91

²⁷ ראה נספח 3

²⁸ Ramnarine, Tina K., *Ilmatar's Inspirations: Nationalism, Globalization and the Changing Soundscapes of Finnish Folk Music*, University of Chicago Press, 2003, p. 26

טענו שזה לא מעשי ולא משתלם ליצור קלווילה מאוירת, גאלן-קאללה לקח סיכונים אמנותיים וכלכליים ולא זנח את הרעיון. עבודתו האחרונה והלא גמורה היא ה"קלווילה הגדולה", אשר עבד עליה בין השנים 1923-1926.²⁹ בתחילת המאה ה-20 גאלן-קאללה מתאר את הצורך והרצון לצייר את הקלווילה כדבר פנימי שטבוע בו עוד משחר ילדותו. הוא מדבר על החמימות שמעוררות אצלו המעשיות הישנות הללו, ומסביר שהוא חווה אותן בדמיונו כאילו היה שם, ומתוך כך נובעת הכמיהה שלו לצייר את הסיפורים.³⁰ גאלן-קאללה מושפע ללא ספק מאקמן ומהאופן שבו הציג את המיתוסים והדמויות השונות מהקלווילה. על פי טויה וולרהוס, בתחילת הדרך בחר, כמו אקמן, באופן הציור של הריאליזם הצרפתי, כאשר הוא משלב את הנופים והתלבושות הפיניות המסורתיות כדי ליצור את האווירה המתאימה לסיפורי העם כמו ב"טריפטך אינו"³¹, אשר אמנם עבד עליו עד 1931, אך חלקו האמצעי נעשה ב-1891. עם זאת, הרגיש שהריאליזם הרנסנסני היה בעייתי עבור נושאי הקלווילה כיוון שהמקומות והנופים בסיפור אמנם היו אמיתיים, אך הדמויות והעלילה היו מיתיים, רוחניים ועל-טבעיים. למחשבות אלה נוספה העובדה שבתקופה זו של סוף המאה ה-19 התחזקה האווירה הלאומית הפינית ותשובתו של גאלן-קאללה לצורך בהגדרה וחיזוק הזהות הפינית היתה אימוץ סגנון פרימיטיביסטי וארכאי, אשר הושפע גם מהתעניינותו מחקר הפולקלור על עמים ותרבויות קדומות, והחל מ-1895 ניתן לראות זאת בעבודותיו.³² אם למשל נשווה בין הציור של אקמן "אילמטר"³³ (1860) ובין ציורו של גאלן-קאללה "אמו של למינקינג"³⁴ (1897) ניתן לראות בבירור אצל אקמן את אופן הטיפול בדמות, בקפלי בגדיה ובפניה, אשר הוא קלאסי לגמרי, לעומת קומפוזיציה פשוטה יותר, שטוחה, קווי מתאר בולטים וסימבוליות רבה, שנמצאת בציורו של גאלן-קאללה.

אם כן, אצל אקמן תוכן הציורים הוא הביטוי העיקרי לתפיסת מיתוסים אלו בעיניו. על פניו נראה כי באותה מידה, ובאותה טכניקת ריאליזם הוא מציג מצד אחד את סיפורי הקלווילה העל טבעיים, את וינמינן מנגן בקנטלה המכושפת, ומהצד השני את קריטה נגנית הקנטלה האמיתית, שמונצחת בסצנה "פינית אמיתית" ומשקפת באותה המידה את חזון המיתוס בעיני אקמן. למעשה שני ציורים אלה הם דוגמא להיבט הרחב של המיתוס הפיני, בפן הסיפורי ובפן של הרגש הלאומי שהוא מעורר. אך אצל גאלן-קאללה, לאחר השינוי שחל בציוריו, אופן הציור עצמו הוא הביטוי של מיתוס הקלווילה ושל הלאומיות הפינית. החזרה למקורות, הציור הפשוט יותר, הסימבולי, מתארים את התכנים המיתיים והעל-טבעיים בצורה ארצית ופשוטה, ונוצר מעין גשר אל עלילות הקלווילה ולא האדרה כמו אצל אקמן. לדעתי, מתוך השוואה זו אפשר ללמוד על הדרכים השונות שייצוגי המיתוס באו לידי ביטוי בתרבות הפינית עם התחזקות הרגש הלאומי. אחד הדברים הבולטים אף יותר מהדמויות והעלילות עצמן הם הנופים שחוזרים בציורים, היערות, השלג והאגמים, שגם הם מעין טאבו, או נוף מיתי על סביבתם ה"טבעית" של העם הפיני, סביבה

²⁹ עבודה זו היתה אמורה להיות ספר גדול ומאור בסגנון כתבי היד המאורים שנעשו באירופה, ששילבו כתבים שונים כמו ספרי תהילים למשל, ואיורים.

³⁰ Wahlroos, p. 29

³¹ ראה נספח 4

³² Wahlroos, p. 29

³³ ראה נספח 5

³⁴ ראה נספח 6

אשר מייצגת עבורם את המקום בו החלה תרבותם ונברא העולם במובן המיתי מחד, ומאידך, הגבולות הממשיים. אלה הגבולות והנופים אשר העם הפיני, עם התעוררות הלאומיות ועד היום, מזדהה איתם כמצדיקים את ריבונותו.

מקומה של הקנטלה בתרבות הפינית כיום

גם כיום הקנטלה נחשבת ככלי נגינה מן השורה, ורבים בוחרים ללמוד לנגן בו ואף יוצרים מוסיקת פולק מקורית ועכשווית.

המוסד הגבוה ללימודי מוסיקה בפינלנד הוקם בשנת 1882, בהלסינקי, שם למד יאן סיבליוס בין השנים 1885-1889 לימודי כינור וקומפוזיציה. סיבליוס הפך לדמות המפתח הסמלית של המוסד וב-1939 אימץ המוסד את השם "אקדמיית סיבליוס". ב-1983 הוקמה המחלקה למוזיקת פולק, ובה הקנטלה היא כלי מרכזי בו הסטודנטים יכולים להתמחות. אחת ממטרות האקדמיה היא פיתוח תרבות מוסיקלית פינית ושימור מסורות מוסיקליות³⁵.

בפינלנד מתקיימים מדי שנה מספר פסטיבלים של מוסיקה עממית, הנקראים Kantelefest, ובהם מופיעים נגני קנטלה בקטעי מוסיקה מסורתית וכן במוסיקה עכשווית הנכתבת עבור הקנטלה. המופרסמים שבהם: Kaustinen Folk Music Festival ו-Sommelo Festival.

³⁵ אתר האינטרנט של אקדמית סיבליוס: www.siba.fi

סיכום

אי אפשר לדעת מהיכן באמת הופיעה הקנטלה והאם היא אכן כלי נגינה ייחודי לעם הפיני, והעובדה שפינלנד במשך שנים רבות היתה מבודדת משאר אירופה ואין מסמכים היסטוריים כתובים רבים שיכולים לשפוך אור ולספק עובדות לגבי ההיסטוריה שלה, מותירה את המיתוס והאגדה, אם נרצה ואם לא, כמקור בעל משקל רב בדרך להבנת עברה. אך מכיוון שווריאציות שונות של הכלי קיימות בכל האזורים השכנים של פינלנד אפשר להניח כי לכלי אכן יש שורשים היסטוריים השייכים לאבותיהם של הפינים כיום. תהליך ההתפתחות הלאומית שעבר על האומה הפינית מאגד בתוכו אלמנטים הקיימים גם במדינות אחרות. החיפוש אחר מוקדים ומקורות להשעין עליהם את העבר ההיסטורי, אזורים ונופים שנתפשים כאתרים ומקומות בהם העבר המיתולוגי התרחש הם חלק בולט בתהליך זה. בפינלנד הקלוולה שיחקה תפקיד חשוב ביצירת ההווה הלאומית הפינית, ועד היום היא מקור סימבולי המעורר רגש לאומי אצל הפינים. הקנטלה עצמה היא חלק בלתי נפרד הן מהתרבות הפינית והן מסיפורי המיתולוגיה. פעם היתה הקנטלה חלק מחיי היום יום של יושבי האזור ובשל כך הופיעה גם בשיריהם העתיקים, מה שיפה הוא שכיום, חוץ ממקום הכבוד של הסיפורים ומורשת הקלוולה שהנחילו לנרוט ודומיו, הקנטלה עדיין חלק מהתרבות הפינית לא רק כסיפור או אגדה, אלא ככלי בר-קיימא המשמש ליצירה גם בעידן המודרני. הצלילים המיוחדים שהכלי מפיק מתחברים בצורה הולמת לנופים המסתוריים של פינלנד. היערות העבותים, האגמים הגדולים, ומרחבי השלג האינסופיים של החורף מקבלים דרך צלילי הקנטלה את המוסיקה המתאימה ביותר להוויתם.

1. בן-עמי, יובל, *המיתולוגיה הפינית*, "מפה", תל-אביב, 2003
2. טשרניחובסקי, שאול, *קלולה* (קטעים נבחרים), הוצאת ועד-היובל, ברלין, 1930, עמ' קעה-קעו
3. Bako, Elemer, *Elias Lönnrot and His Kalevala*, Washington: The Library of Congress, 1985
4. Barret, David, "Literature and the National Image", *Finland: An Introduction*, Sylvie Nickles, Hillar Kallas and Philippa Friedman (Editors), Praeger, New York, 1973
5. Cumhur, Erkut, Karjalainen Martti, Huang, Patty and Valiamaki, "Acoustical analysis and model-based sound synthesis of the Kantele", *Journal of the Acoustical Society of America*, Vol. 112(4), 2002.
6. Goss, Glenda Dawn, "A Backdrop for Young Sibelius: The Intellectual Genesis of the Kullervo Symphony" *19th-Century Music*, Vol 27, No. 1, 2003.
7. Klinge, Matti, "Let Us Be Finns" – The Birth of Finland's National Culture", *Let Us Be Finns – Essays on History*, Matti Klinge, Otava, Keuruu, 1990.
8. Kussi, Matti, "Concerning unwritten literature", Matti Kussi Mind and Form in folklore, selected articles, Ilomäki Henni (ed), Raamattutalo, Pieksämäki, 1994.
9. Rahkonen, Carl, *The Kantele Traditions of Finland* (PhD Thesis), Bloomington, Indiana, 1989.
10. Ramnarine, Tina K., *Ilmatar's Inspirations: Nationalism, Globalization and the Changing Soundscapes of Finnish Folk Music*, University of Chicago Press, 2003.
11. Singleton, Fred, *A Short History of Finland*, Cambridge University press, 1998.
12. Sihvo, Hannes, "Karelia: Battlefield, Bridge, Myth", *Finland: People, Nation, State*, Max Engman and David Kirby (editors), North America: Indiana University press, 1989.
13. Vento, Upro, "The role of the Kalevala in Finnish culture and politics", *Nordic journal of African studies*, vol 1, 1992.
14. Wahlroos, Tuija, "Devoted to Kalevala: Prospectives on Akseli Gallen-Kallela's Kalevala Art", *Journal of Finnish Studies*, Vol. 13, No. 2 pp. 28-37
15. www.siba.fiאתר האינטרנט של אקדמית סיבליוס:

נספח 1:

R.W. Ekman,
Väinämöinen's
song, 1858-1867

נספח 2:

Vrancx Sebastian,
*Orpheus and the
Beasts*, 1595

נספח 3:

R.W. Ekman,
Kreeta Haapasalo
playing the Kantele in a
peasant cottage, 1886

נספח 4:

Akseli Gallen-Kallela, *Aino Triptych*, 1865-1931

נספח 5:

R.W. Ekman,
Ilmatar, 1860

נספח 6:

Akseli Gallen-Kallela,
*Lemminkäinen's
Mother*, 1897